

İlk Kathartiker Thespi's'ten, Aristoteles'in Kabusu Antiphon'un "Konuşma"larındaki Kathartik Yapıya Yahut (Aristoteles'in Bir Türü Gerçekleşmeyen Metamorfozu)

Mehmet Akif DUMAN¹

ÖZET

"Katharsis" Aristoteles tarafından adı konduğundan beri sayısız biçimde, şekilde ve çok farklı sanatsal disiplinlerde kullanılmış; trajediye bağlı olan kökleri popüler kültürde medya alışkanlıklarına dolanarak varlığını sürdürmüştür.

Bir seyircinin (izleyicinin) trajedideki (televizyondaki) nefrete tanık olup saflaşmak/arınmak yerine kendini daha da biçimsiz bir hale dönüştürebileceğini gösterir modern araştırmalar. Aristo yanılmış mıdır? Buna evet, yahut hayır diyenler kadar ortada duranların sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur.

Aristoteles'in katharsisi başlattığı türün mucidi Thespi's'in adı pek anılmaz. Oysa bir oyuncu olarak ilk "arıtıcı" odur. Bundan daha vahimi Antiphon'un da, mesele ile alakalı yahut alakasız, bilinmiyor olmasıdır. Trajedilerdekinin aksine sonu bilinmeyen, polisiye hikayelerinden farksız "konuşmaları" (çoğu tetralogi) ile aslında katharsise farklı ve nisbeten daha faydalı bir kanal açmıştır.

Bu kısa çalışmada "katharsisin bir önceki aşaması/ hazırlayıcısı olan" mimesise; "Aristoteles'in mimesis anlayışı"na da değinmeye çalıştık. "Ἐλεος" (eleos) ve "Φόβος" (phobos) kelimelerinin çeviri problemi de değerlendirme dışı bırakmadık.

Katharsis'in oluşum süreci"nde zaman içinde meydana gelen algı farklılığının aslında Antiphon anlatılarındaki muhtevaya nasıl kaydığını da görmüş oluyoruz böylece.

Anahtar Sözcükler: *Thespi's, Aristoteles, katharsis, Antiphon, mimesis, tetralogie*

On The First Cathartic Thespi's up to the Nightmare of Aristotle and Catharsis in the Speeches of Antiphon

or

The Never-Materializing Metamorphosis of Aristotle

ABSTRACT

Since the time when the term "catharsis" was coined by Aristotle, it has been used in a number of ways in very different artistic disciplines. Catharsis, whose roots are in tragedy (on television) survives in popular culture by clinging to media habits. Modern research shows that an audience (observer) of tragedy becomes more confused, instead of becoming adjusted to witnessing aggression.

Was Aristotle mistaken? This is a question considered by many researchers with varied answers.

¹ Johannes Gutenberg-Universität / Mainz- Almanya: Orientkunde- Turkologie; Doğu Bilimleri-Türkoloji/ Karşılaştırmalı Edebiyat- doktora öğrencisi, mehmetakifduman@outlook.de

The name of Thespis, who invented the genre with which Aristotle started catharsis, is today no longer commonly used, even though he acted as the first "cleanser/ Catharsist". Even worse is the fact that Antiphon is not widely known, with or without his connection to this subject. Through his speeches (mostly the tetralogy), which are similar to those in crime stories, with their unexpected endings (as opposed to tragedies), he prepared catharsis as another and relatively more useful approach.

In this short article we have tried to respond to the early stages and pioneers of Catharsis, Mimesis, and the Aristotle's understanding of Mimesis. Translation issues of "ἔλεος" (eleos) and "φόβος" (phobos) are also considered.

We can see how the differences in perception from the time when catharsis was created actually slip into the ingredients of Antiphon's stories.

Keywords: Thespis, Aristoteles, katharsis, Antiphon, mimesis, tetralogy

"Katharsis" mimetik sürecin bir sonucu olarak Thespis'in yaptıkları ile başlar ve aslında Antiphon'un tetralogileri ile açılan kanalda biçim değiştirerek varlığını sürdürür. Bu cümlede üzerinde durulması gereken dört unsur bulunmaktadır. Bunlardan "katharsisin oluşum süreci" ve "Aristoteles'in mimesis anlayışı" çok da bilinmeyen konular değil.² "Tragedyanın mucidi olarak Thespis" in konu ile alakası ve daha da mühimi "Antiphon'un tetralogilerindeki kathartik yapı"nın tahlili nisbeten yeni meselelerdir; reklam toplumundaki "algı körlüğü"nü anlaşılmaya da yardımcı olacaklardır.

Katharsisin Oluşum Süreci

Katharsis (κάθαρσις *kátharsis*) Aristoteles'in Poetika'sında zikredildiği üzere, trajedyanın uyandırdığı acıma/ıstırap ve korku/dehşet duyguları vesilesi ile ortaya çıkan arınmadır.³ Bu, türe özgü tesir eksenli tanımlama en çok bilinen ve klasik olandır. Grimm'in defalarca vurguladığı üzere "medyanın tesirlerinin araştırılmasında şiddetin sahnelenmesi agresivitenin artmasına mı sebep olur, yoksa azalmasına mı?" meselesi katharsisin modern yüzündeki en belirgin çizgidir kanaatimizce.⁴ Diğer anlam ise edebiyat ve sanat mantığında "estetik tecrübelerin iletişimsel performansı" çerçevesinde gelişir.⁵

² Bu yüzden meseleyi ele alırken çok bilinen şeyleri tekrar etmekten çok, farklı olduğunu düşündüğümüz yönleri vurgulamaya çalıştık.

³ Aristoteles: *Poetik*, Çev: Manfred Fuhrmann, Griechisch/ Deutsch, Reclam, Stuttgart 1982, VI, 1449 b 26.

⁴ Bkz: Grimm, Jürgen: "Vom wahren Schrecken. Schockerlebnisse in der Mediengesellschaft", In: *Medienpraktisch* H 1/ Jg. 17, 1993, s. 22-27; Grimm, Jürgen: *Fernsehgewalt: Zuwendungsattractivität - Erregungsverläufe - Sozialer Effekt*, Westdeutscher Verlag, 1999, 820 s.

Grimm'in bu konuya ömrünü vakfettiğini söylesek yanlış olmaz. Kendisi şu an Viyana Üniversitesi'nde "Institut für Publizistik- und Kommunikationswissenschaft" bölümünde profesördür. Kendisine danıştığımız birkaç hususta yardımlarını esirgememiştir. Kendisine şükran borçluyuz.

Bu konudaki çalışmalarının genel listesi ilgililere faydalı olacaktır:

http://empcom.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_empcom/Grimm_Publikationsliste.pdf

Erişim:15.12.2013

⁵ Bkz: Jauss, Hans Robert: *Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik*, Suhrkamp, 1982.

Katharsisin amacına ulaşması için seyirci yahut okuyucu duygusal geçişlerde bir sıra takip etmelidir. Mesela "şaşırmak, irkilmek, hayret etmek, duygulanmak, birlikte ağlamak, birlikte gülmek, yabancılaşmak" (s.244) s.252'de bununla ilgili bir tabela var. 5 temel duygusal formun tanımlaması (çözümlemesi) yapılır burada.

Tragedya; taklit esaslı anlatım aracılığı ile değil, “merhamet ve dehşet/korku”⁶ duyguları uyandırarak ruhun bir şekilde arınmasını sağlar.⁷ İfade ilkin daha ziyade dinî arınma kastedilerek kullanılmıştır.

Tıpta "kusturucu" maddenin kullanımına da bu ad verilir; ama aynı zamanda aynisel bir arınmaya da. Bilhassa psikoloji ilmi açısından Josef Breuer ve Sigmund Freud'u ciddi anlamda meşgul etmiştir katharsis.⁸ Hatta Freud'un serbest çağrışımından önceki yöntemi "katharsis yöntemi"dir.⁹ Mesela Jausse da, estetik tecrübeyi “poiesis/yaratma”, “aisthesis/algılama” ve “katharsis/arınma” kavramları ile açıklar.¹⁰

Temizlenme yahut arınmanın nasıl olacağını da kısaca izah edelim. Gramatikal olarak "temizlenme/arınma" trajedide şu üç alaka ile mümkündür:

⁶ “Ἐλεος” (eleos) ve “Φόβος” (phobos) kelimeleri çoğunlukla “acıma” ve “korku” karşılıkları ile çevrilmektedir. Merhamet (Barmherzigkeit) ve şefkat (Mitleid) arasında duygunun yüceliği bakımından fark vardır. Aynı sosyal seviyedeki/ortamdaki iki insan birbirine şefkat gösterebilir; bu daha ziyade samimiyet içerir. Anne şefkati gibi. Acılamak ise avami kullanıma daha açıktır. Bacağı kırık bir köpeğin hali de iç acıtabilir. Ama merhamet daha ulvidir. Kralların, sultanların harcıdır. Burada kastedilense bunları hiçbirini değil bilakis: “ıstırap”tır.

Mevzubahis duygu bir "gerilim" in ardından izleyicide uyanır ve arzu edilen şey nisbeten kalıcı olmalıdır. Diğer ruh hallerine nazaran ıstırap daha uzun süreli ve daha kalıcıdır.

Ἐλεος (eleos), Yunan Mitolojisi'nde merhametin kişiselleştirilmesidir. Roma mitolojisindeki (Latince) "Misericordia"ya karşılık gelir. Agora (Atine)da çoğunlukla sığınma amaçlı (mesela Adrastos, Herakliden) bir altarı (ibadet yeri/tapınak) vardır. Bu muhtemelen Agora'nın kuzey batı köşesindeki Oniki Tanrı Tapınağı (Zwölfgötter-Altar) ile aynıdır.

“Φόβος” (phobos/fobos) ise savaş tanrısı Ares ve aşk tanrıçası Afrodit'in oğullarıdır. Roma mitolojisindeki Metus'a karşılık gelir. İlgili kelimenin “korku” biçimi ise hem tahfif edici olmakta hem de menşesine uymamaktadır. Bu amaçla “dehşet” kelimesi daha uygundur.

Wiegmann (Schadewaldt ve Fuhrmann'ın itirazlarına istinaden)¹¹’a göre “korku/Furcht” ve “acıma/Mitleid” çevirileri uygun değildir; bunun yerine “ıstırap/Jammer” ve “Schauder/dehşet” kelimeleri şiddetli tesiri daha iyi izah etmektedir.

Bkz: Wiegmann, Hermann: *Die ästhetische Leidenschaft*, Olms, Georg 1987, s.2-3; Fuhrmann, Manfred: *Dichtungstheorie der Antike (Aristoteles, Horaz, Longin)*, Artemis & Winkler 2003, s.90

Ayrıca Fuhrmann, *Die Poetik*'te “Jammer” ve “Schaudern” kelimelerini kullanır. (s.19)

Çoğunluğun bu fikirde olduğunu da vurgulayalım: Hafner, Schlaffer, Fuhrmann ve Gigon...

Hafner, Bernhard Jonas: *Darstellung Die Entwicklung des Darstellungsbegriffs von Leibniz bis Kant und sein Anfang in der antiken Mimesis und der mittelalterlichen Repraesentatio*, 1974 , s.40; Schlaffner, Heinz: *Poesie und Wissen*, Suhrkamp, 2005, s.81

Gigon klasik çeviriyi kullanır (Furcht ve Mitleid)

Bkz: Knops, Sylvia: “Aristoteles’ Thesen zur Dichtkunst und zur bildenden Kunst”, in *Antike und Gegenwart, Festschrift für Matthias Gatzemeier*, (Hrsg) Jürgen Villers, Königshausen&Neumann GmbH, Würzburg, 2003, s.89-91; Gadamer, Hans-Georg: *Wahrheit und Methode, Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Mohr Siebeck, 7.Auflage, Tübingen 2010, s.135.

Yahut kelimeleri orijinal hali ile bırakmak da bir çözümdür:

Hose, Martin: Angst hab' ich, dass sie etwas Schlimmes plant.” Über die produktive Rolle der Angst in der griechischen Tragödie, *Existenzangst und Mut zum Sein*, (Hrsg) Gunter Wenz, Eugen Biser Stiftung, B 1, Göttingen 2014, s.31.

⁷ Aristoteles, *Rhetorik*, VI, 1449 b/26.

⁸ Detaylı bilgi için bkz: Reichender, Johann Georg: “Sigmund Freud und die kathartische Methode Josef Breuers”, In: *Jahrbuch der Psychoanalyse*, Bd. 15 (1983) s.229-250.

⁹ Roudinesco, Elisabeth and Plon, Michel: *Dictionnaire de la Psychoanalyse/ Wörterbuch der Psychoanalyse*, Çev: Christoph Eissing-Christophersen, Springer, Wien 2004, s.528.

¹⁰ Velthaus, Gerhard: *Bildung als ästhetische Erziehung*, Klinkhardt, Rieden 2002, s.171

1. Bir nesnenin arınması (genitivus objektivus)
2. Bir nesne tarafından arındırılma (genitivus seperativus)
3. Bir etki sonucu hasil olan arınma (genitivus subiectivus)

Yani doğrudan duygu ile (ıstırap ve dehşet) veya seyircinin duygusal ayrışım sonucu özgürleşmesi ile ya da duygunun kendi başına bir arınma için harekete geçmesi ile ilgilidir.¹¹

Her iki hakim duygu da dramatik davranışlarla çözümlenmeli/açığa çıkmalı¹² ve dramatik figürlerce geçerli kılınmalıdır. Eğer izleyicinin zihninde tasvir edilenle ilgili bir "hane" yoksa kapıdan netice alınamaz. Yani "mimetik" sürecin mesafesi kısa tutulmalıdır. Bu korku ve heyecanın "dışa vurumu" ile tesirini gösterir. Daha sonra katharsis "duygusal yayılım"ın merkezine ilerler ve neticede iyileştirici bir rahatlama hasil olur. Bu, Avrupa tiyatrosunda artık tespit edilemez; zira seyirci de değişmiştir. Tiyatro daha baskın, post-dramatik ve daha sınırsız bir tasavvur kazanmıştır. Şimdilerdeki iki eğilim katharsise manidir:

1. Dramatik davranışlar yoksa katharsis de olmaz. Kahramanların, tanrı ve yarı tanrıların alışlagelen talihsizlikleri, giderek artan ve ama mutlaka düşen gerilim öğeleri, felaketler, infialıklar vs artık beklenen tesiri uyandırmaz. 20. Asırdan itibaren seyirci kahramansız ve dramatik anlaşmazlıkların olmadığı bir tiyatroya alışmıştır.¹³

2. Artık sahnedeki ıstırap ve dehşet sahneleri izleyiciye inandırıcı gelmemektedir. Bunu birçok sebebi vardır. Dramatik figürlerin geliştilememesi, bunun yerine aktör/aktrist ile seyirci rabitasına ağırlık verilmesi. Hamlet ne kadar modernize edilebilir? Yahut sonunu bilmeyen var mıdır bu olaylar dizisinin.¹⁴

Katharsis'in yakın tarihini üç isimle özetleyebiliriz. Lessing'in "ahlak" algılayışı, Goethe'nin "denge" yaklaşımı ve Bernays¹⁵'in "mutabakat/uzlaş" görüşü.

Katharsis'in trajediyi algılayan seyircinin zihninde meydana gelen duygusal gitgeller olduğunu biliyoruz.¹⁶ Peki, katharsis ömrünü (daha) ne kadar daha

¹¹ Halliwell, Stephen: Appendix 5: Interpretations of Katharsis. İn: Ders.: *Aristotle's Poetics: A Study of Philosophical Criticism*, London 1986, s.350-56.

¹² Belki de "tetikleme"dir.

Bkz: Knoke, Friedrich: *Über die Katharsis des Tragödie bei Aristoteles*, Ksiling, Osnabrück 1908, s.21.

¹³ Televizyon ve internet kültürünün tesiri altındaki birey; aç, yaralanmış, yahut ölmüş insanlarla ilgili bir haberi izledikten (yahut okuduktan) sonra iştahından hiçbir şey kaybetmeden yemek yemeye devam edebilmektedir. Yahut en iyi ihtimalle birkaç dakika sonra. Şu halde trajedinin duygular üzerinde nasıl bir arındırıcı tesiri olabilir? Arzu ile ihtiyaç kavramlarının iç içe geçmesi, globalleşme, popüler kültürün hemen her gün "post" atlaması ve modernizenin getirdiği maddi zorluklar günümüz insanını "katharsis" için temizlenmesi zor hale getirir. Görsel algı çitası -sinemanın hızlı ilerlemesi ile- sürekli yükselen insan, yüksek bütçeli filmlerle zaten bu arınmayı köreltmıştır. Buna en iyi örnek, milyon dolarlar harcanan bir filmi izlerken yaşanan duygusal iniş ve çıkışlardan filmi izledikten birkaç saat sonra neredeyse hiçbir iz kalmamasıdır.

¹⁴ Deyatlı değerlendirme için bkz:Warstat, Matthias: "Katharsis heute: Gegenwartstheater und emotionaler Stil"; *Grenze der Katharsis in den modernen Künsten- Transformation aristotelischen Modells seit Bernays, Nietzsche und Freud*, (Hrsg) Martin Vöhler und Dirck Linck de Gruyter, Berlin 2009, s.350-353.

¹⁵ Bernays, Jacob: *Grundzüge der verlorenen Abhandlung des Aristoteles über Wirkung der Tragödie*, Verlag von Eduard Trewendt, Breslau 1857.

Aslında Bernays'ın Nietzsche ve Freud üzerindeki tesiri de mühimdir. Bu başlı başına bir araştırma konusu olduğu için izaha girmemeyi tercih ettik:

Vöhler, Martin: *Katharsis im 19. Jahrhundert: Bernays, Nietzsche, Freud*, de Gruyter, 2015; Schmaus, Marion: *Psychosomatik*, Niemeyer, Tübingen 2009, s.487.

sürdürebilir? Katharsis her devirde bir bukalamun gibi varlığı sürdürmüştür¹⁷; yahut bu, kapıyı açan Aritoteles'in zihnindeki trajedilerle¹⁸ birlikte doğup mimesisin bir sonraki aşaması olarak literatürde ve psikolojide yerini yavaş yavaş daraltmıştır.

Bu "Ἔλεος" ve "Φόβος" kelimelerinin çevirisi, meselesinde "korku" ve "acıma" kullanımının kaynağı Lessing'dir. Gotthold Ephraim Lessing, "Hamburgischen Dramaturgie"sinde bu arınmanın halkın ahlaki olgunlaşmasına yardımcı olacağını düşünür. Zira ahlaki adam şefkatli/ merhametli adamdır; korkusu ise sadece kendi akıbetindedir. Seyirci kahramanla birlikte acı çeker, onun hissettiklerini hisseder; hissettiği acı, ıstırap raddesine varır ki böylece kendi arzularından arınmış olur. Bu şekilde bir duygu olgunluğu yaşayan, bu pratiği edinen insanın ahlaki davranması; bunu hayat felsefesi edinmesi daha kolaydır.¹⁹

Goethe katharsisi seyirci ile ilişkilendirmez; bilakis kısmî bir tesirle tutkuların "dengelenmesi" olarak görür. İdeal olan insandaki görev bilinci ile "idrak ve duygu" arasında bir mutabakat oluşudur. Bu tavır kimilerine göre katharsisin ilk defa gerçek manada anlaşılmasıdır.²⁰ Sanatın ahlaki bir tesir üzerinde duruşu Goethe için nisbeten daha az anlamlıdır. Ona göre sanatın ahlak üzerinde bir etki yaratması mümkün değildir; yani bir trajedi seyircisi daha iyi bir insana dönüşmüş olarak eve gitmez.²¹

Bernays için katharsis bir "purgatio" olarak trajedinin işleyişi içinde duyguları canlandırıcı tesir gösterir. Bu da tiyatronun "terapötik bir toplantı" olarak

¹⁶ Silberstein, Dr. Adolph: *Die Katharsis des Aristoteles*, Paul Rhode, Leipzig 1867, s.71; **Stisser**, Theodor: *Über die Katharsis in der Poetik des Aristoteles*, D. Soltau, 1884, s.4. (sadece Lessing)

¹⁷ Bkz: Girshausen, Theo: *Katharsis*, in: Metzler Lexikon Theatertheorie, (Hrsg) E. Fischer-Lichte, D. Kolesch und M. Warstatt, Stuttgart 2005, s.163-170.

¹⁸ Anlaşılır manada klasik trajedi Aristoteles'in tasavvur

una tam denk düşer. Malum olduğu üzere trajedi MÖ 534'te keşfedilir ve dini-kültürel önemi büyük olan şaraptan sorumlu tanrı Dionysos adına düzenlenen şölenlerden oluşur. Şölenlerin sadece kültürel ve dini anlamları yoktur; politik fonksiyonları da inkar edilemeyecek kadar büyüktür. Bu takriben beş gün süren şölenlerle Atinalı'lar kudret ve maharetlerini diğer devletlere/halklara göstermiş olurlar.

İlk gün her on bölgenin korusu yarışır. İkinci gün komediler sahnelenir. Diğer üç gün ise şenliklerin zirveye ulaştığı zaman dilimidir. Elbette trajediler sahnelenir. Yapılan her şey tanrı Dionysos için birer adaktır ve her oyunu sadece bir kez icraya müsade vardır.

Bkz: Hug, Daniel: *Katharsis*, Turnshare, London 2004, s.10.

Hedef kitlesi halk değil de bir tanrı olan, kuralları katı bir sanatın o zamanın insanları üzerinde tesirli olması tabiidir. Dünyanın oluşumunu Gaia'ya, gece vaktini Niks'e bağlar bu devir insanı. Mesela yeraltı dünyasının bekçisi volkanlar tanrısı Tifon'dur. Kerberos'un, ki üç başlı bir köpektir, babası olan bu tanrı yarı yılan yarı kadın olan Ehidna'nın da kocasıdır. Mesela Hera doğum sırasında kadınları korur. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Her şeyi bir tanrının varlığı ile açıklayan, hayatı bulunduğu muhit ile sınırlı, dünyadan habersiz insanlar için "tiyatro" şimdikinden tasavvur eilemeyecek derece başka anlamlara sahiptir.

¹⁹ Bilge Nathan (Nathan der Weise)'in müellifi Lessing Lessing, Gotthold Ephraim: *Hamburgischen Dramaturgie*, Hamburg 1769. Bkz: http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/lessing_dramaturgie_01_1767?p=5 Erişim: 21.05.2014; Kim Eun-Ae: *Lessings Tragödientheorie im Licht der neueren Aristotelsforschung*, Königshausen & Neumann, Würzburg 2002,s.71; Sickendiek, Burkhard Meyer: *Affektpoetik*, Eine Kulturgeschichte Literarischer Emotionen, Königshausen & Neumann, Würzburg 2005, s.14; Barner, Wilfried: *Lessing*, Beck 1977, s.167.

²⁰ Wittkowski, Wolfgang: *Katharsis. Goethe, Aristoteles und der Streit der Philologen*, İn: Gjb 1987, s.113-127.

²¹ Goethe, Johann Wolfgang von: *Nachlese zu Aristoteles' Poetik*, İn: Goethe Werke, Bd XIII, München 1981, s.342.

nitelenmesine vesile olur. Bunun tıbbi yorumuna Minturno ve Milton'da rastlansa da gerçek anlamda izah Bernays'tan gelir.²²

Kadere karşı gelmek ile kadere boyun eğmek iki çok farklı tutum olmasına rağmen birbirine çok yakındır. Kadere karşı biriken öfke, ıstırap yahut nefret gibi duyguların kontrol altına alınması yani stoistik bir duruş sergilenmesi kadere karşı, eğitimle (eğitilmekle) mümkündür. Bu tasavvur Martin Opitz tarafından 17. asırda geliştirilir. Bir yandan stoacıları referans alan²³ bu tavır diğer yandan da eski Yunan trajedilerini merkeze almaktadır. Şöyle ki, insan dünyaya peşinden yıkıcı bir kaderle, bu kaderi sürükleyerek gelir. Ama kader denilen bu yük tanrıların insana dayattığı bir şeydir, bu yükü onlar bindirmiştir insanların sırtına. Oidipus örneğinde olduğu gibi.²⁴

Trajedi sayesinde vuku bulan kathartik (/kathartische) süreç (arınma seramonisi) esnasında izleyici (yani seyirciden fazlası) stoatik bir tutum takınmalıdır. Bu, asrın Hristiyanlık anlayışı ile de örtüşmektedir.

"Istırap ve dehşet" yolu ile, ki aslında o zamanlar Pierre Corneille'in bakış açısı ile acıma ve korku gibi algılanıyor, izleyici tutkularını saflaştırabilmektedir.²⁵

Görüldüğü üzere uzun süre katharsisin ahlak kapsamında yorumlanması ağır basmıştır; yani kişinin ahlaki yapısını düzelttiği onu daha ideal, topluma daha faydalı bir insan haline getirdiği düşünülmüştür. Modern algı bu "psikolojik gerilim"e daha başka anlamlar yükler. Jacob Levy Moreno'ya göre "psikodrama" kapsamında katharsis vasıtası ile duyguların değer kaybı bir atasözü/özdeyiş ile açıklanabilir: "Her hakikat ikinci kez de ilk kez gibidir." Bu anlayışla hayatlarını yeniden düzenleyen insanlar psikodramatik oyunlar oynayan kahramanlara dönüşürler. Yani gerçeklik algısının kaybı gibi büyük bir tehlike de söz konusudur. Moreno için en mühimi "aksiyon yahut adaptasyon katharsisi"dir. Bu kahramanın oyun süresince ortaya koyduğu spontan rol, davranışlardan oluşur. Yani kısaca Moreno katharsisten temel olarak "rastgele yaratıcılığı" anlar.²⁶

²² Bernays, Jakob: *Zwei Abhandlungen über die aristotelische Theorie des Drama*, Berlin 1880.

²³ Aurnhammer, Achim: "Martin Opitz' 'Trost- Getichte ein Gründungstext der deutschen Nationalliteratur aus dem Geist des Stoizismus'", in *Stoizismus in der europäischen Philosophie, Literatur, Kunst und Politik*, B 1, (Hrsg) Barbara Neymeyr, Joachen Schmidt, Bernhard Zimmermann, de Gruyter, Berlin 2008, s.711-730.

²⁴ Bkz: **Kock**, Theodor: *Über den aristotelischen Begriff der Katharsis in der Tragödie und die Anwendung desselben auf den König Oedipus*, A.Rahnke, Elbing 1852.

²⁵ Aristoteles Poetiği'nin takipçisidir. Trajik olanda kathartik efekte ulaşmaya muvaffak olamaz; buna mukabil muhtevasında iki karşıt değer çatıştığı bir trajik düğümün de yer aldığı kahramanı-duygusal bir forma ulaşır. Kahramanı öldürmeden "Φόβος" (phobos)u en kesif derecede kullanmaya çalışır. Bu durumda trajik tesir ancak özel bir dramaturji ile mümkündür.

Gelfert, Hans Dietrich: *Die Tragödie- Theorie und Geschichte*, VR, Göttingen 1995, s.80

²⁶ Moreno, Jacob Levy: *Mental Catharsis ans the Psychodrama*, Beacon House Incorporated, 1944.; Feldhendler, Daniel und Nold, Grete Leutz von: *Psychodrama und Theater der Unterdrückten*, 1992, s.120.; Moreno, Jacob Levy: Psychodrama and Gruppenpsychotherapie, in: *Petzold, Ausgewählte Werke*, Bd. 1, 1946, s.149.; Moreno, Zerka T: Über Aristoteles, Breuer und Freud hinaus: Morenos Beitrag zum Konzept der Katharsis, Integrative Therapie, in: *Petzold, Hippokrates*, Stuttgart 1982, s.67.

Bertolt Brecht, kendi epik tiyatro teorisinde katharsise karşı bir tavır alır. O daha "mesafeli" bir seyirci topluluğunu tercih eder.²⁷

Post-modern tiyatrodaki parçalı bir katharsis etkisi olduğu yadsınmaz; fakat bu dramatik yahut ahlaki bir fayda sağlamaya yönelik değildir.

Augusto Boal da katharsise muhalif bir tavır alır; onu zarar verici bir şey olarak niteler. Ona göre herkesin içinde bir değişim gücü vardır; bu serbest bırakılmalı ve kişisel tecrübe ile gelişmelidir.²⁸ "Eğer seyirci bizzat sahneye gelirse ve kafasından geçenleri gösterirse; sadece kendisi tarafından tasavvur olunabilecek kendi şahsi ve kişisel deneyimini ortaya koyar. Hiçbir sanatçı o tasavvuru gerçekleştiremez."²⁹ Seyirci ve sanatçı birlikte estetik kuralların hüküm sürdüğü ayrı bir dünyada gibidir. O dünyanın görselliği farklıdır gerçeğinkinden. O dünyanın yapısı ve değiştirilebilirliği en yüksek düzeyde yaratıcılığa müsaade eder. Rüyalar gibi bu "estetik oda" kendi görsellik kudretine ve tasarım kuvvetine sahiptir. Buna mukabil fiziksel dünya gibi kendi gerçekliği ve sağlamlığı vardır. Oradaki rüyada "burada ve şimdi" duygusu hissedilir. Bu sebeple tiyatrodaki somut rüyalara sahip olunur.³⁰

Fuhrmann'a göre ise katharsisi salt psikolojik bir mesele olarak ele almak yanlıştır; katharsis "ahlaki anlamı" olan bir süreç olarak yorumlanmalıdır.³¹

İç çatışmaların ve bastırılmış duyguların "yaşanması" bu çatışma ve bastırılmışlıkların azalmasını sağlar. Katharsisin temelinde bir kum torbasına yumruk adam adamın negatif duygularında bir azalma yaşaması ve saldırganlığını dışı vurumu gibi bir şey olduğu düşünülebilir. Bu yanlış değilse bile doğru da değildir. Aslında birini öldürmeyi aklının ucundan geçiren kişinin sahnedeki kahraman birini öldürürken hiddetlenmesi, yumruklarını sıkması; ardından kahramanlar birlikte kaçmanın/saklanmanın korkusunu yaşaması ve nihayet pişmanlık yaşaması; yahut vicdan azabından kahrolması katharsisin "ahlaki olgunluk" edinme anlayışına daha uygundur. Zaten trajedinin özellikleri bu edinimi sağlamaya yöneliktir.

Bushman'ın katharsis tezi modern zamanlardaki algıyı daha net ortaya koyar. İki denek grubu alınır. Bunlardan biri "katharsis" inancı ile yüklenir; yani katharsisin saflaştırıcı (!) tesirine maruz kalırlar. Aslında yaşanan "ıstırap" ve/veya "dehşet" ile arınması gereken birayler diğer gruptakilere nazaran yükselmiş bir agresiflik potansiyeli gösterir.³² Agresif davranışların potansiyeli katharsis incelenirken çoğunlukla gözardı

²⁷Bkz: Brecht, Bertolt: "Kritik der Poetik des Aristoteles", *Gesammelte Werke*, Bd. 15, Suhr-kamp, Frankfurt 1967, s. 240-242.; Brecht, Bertolt: "Kleines Organon für das Theater". *Gesammelte Werke*, Bd. 16, Suhr-kamp, Frankfurt 1967, s. 678-685.

Ayrıca bkz: Goetz, Thomas: *Poetik des Nachrufs*, Böhlau, Wien-Köln-Weimar 2008, s.220.

²⁸ Thorau, Henry: "Interview mit Augusto Boal", in: *Augusto Boal: Theater der Unterdrückten / Übungen und Spiele für Schauspieler und Nicht-Schauspieler*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1989, s. 157-168.

²⁹ Boal, Augusto: *Der Regenbogen der Wünsche*, Kallmeyer, 1999, s.20.

³⁰ Boal, Augusto: *age*, s.31.; Odierna, Simone: "Politik auf dem Theater", in: *Theater macht Politik: Forumtheater nach Augusto Boal; ein Werkstattbuch*, (Hrsg) Simone Odierna, Fritz Letsch, AG Spak Bücher, Neu-Ulm 2006, s.11

³¹ Fuhrmann, Manfred: *Einführung in die antike Dichtungstheorie*, Darmstadt 1973, s.98 (1982 baskısında s.166)

³² Bushman, Brad J.; Baumeister, R. F. und Phillips, C. M.: "Do People Aggress to Improve Their Mood? Catharsis Beliefs, Affect Regulation Opportunity, and Aggressive Responding", *Journal of Personality and Social Psychology*, 2001, Vol.81, No:1, s.17-32.

<http://www-personal.umich.edu/~bbushman/bbp01.pdf> Erişim: 14.02.2013

edilir. Bushman, Baumeister ve Stack³³'in tespitlerine göre gerçekten de agresif davranışların sonunda kişi kendini iyi hissedebilmektedir. Bu tespit, karşı delillerin sayısı hiç de azımsanamayacak olmasına rağmen katharsisin hala neden popüler olduğuna kısmen açıklama getirebilir. En azından bazen insanlar kendilerini öfke pratikleri ile daha iyi hissedebilir; kendilerini daha iyi duruma getirebilirler. Bu rahatlama ile gelen memnuniyet, hoşnutluk "katharsis" benzeri bir tesir yaratabilir. Gerçek hayatta bu duygusal kazanım agresif davranışları hiçbir durumda azaltmaya bile.³⁴

"Katharsis" sadece trajedi³⁵ (türü) ile ve Aristoteles'in bakışı ile sınırlı değildir. Soteriolojik (/kurtuluş bilimi) anlamda "günah keçisi"liği için vekil tayin edilmesi birçok kültürde arınma için önemli bir rol oynar. Yani "pharmakoi" şehri/bölgeyi arındırmaktadır. Arınma için seçilen kişi, ki bu en aşağıda olanlardan biridir, kötü muamele görür; yuhalanır, uzaklaştırılır ve hatta öldürülür. O kişi halkın tüm günahlarına vekalet etmektedir.³⁶ İşte bu şekilde arınan insanların ehlileşmiş halidir tiyatro salonunda trajedi izleyenler. İçinde şiddet hareketleri vuku bulan mimetik krizlerde, bunun sınırlanması artık başarı için tehdit değildir. Bir günah keçisinin ritüelde kurban verilmesi ile kriz çözülür; başarı sağlanmış olunur.³⁷

Genel değerlendirmeyi şu şekilde hülasa edebiliriz:

1. Aristoteles katharsisi sadece trajedi ile sınırlar. Diğer sanatlarda kathartik bir tesir olsa bile bu trajedininki kadar asla olmayacaktır.

2. Her iki efekt de (ıstırap/acıma ve korku/dehşet) çok farklı ön koşullara sahiptir; yani belli davranışlar ve belli kişilik grupları gerektirir. Sadece belli araçlarla meydana getirilebilir.

3. Arınma, "etik bir saflaşma" ve "duygusal rahatlama" olarak düşünülür. Amaçlanan sadece belli trajik hedeflerin gerçekleşmesidir.³⁸

Aristoteles'in Mimesis Anlayışı³⁹

Hocası Platon'un aksine⁴⁰ Aristoteles mimesisi her açıdan daha olumlu anlamlarda kullanılır. Aristoteles öğrenmenin temeline taklit becerisini koyarak bir anlamda

³³ Bushman, Brad J; Baumeister, Roy F. & Stack, A. D: "Catharsis, aggression and persuasive influence: Self-fulfilling or self-defeating prophecies?", *Journal of Personality and Social Psychology*, 1999, Vol.76, No:3, s.367-376.

<http://www-personal.umich.edu/~bbushman/bbs99.pdf> Erişim: 14.02.2013

³⁴ Baumeister, Roy F und Bushman, Brad J: "Emotionen und Aggressivität", *Internationales Handbuch der Gewaltforschung*, (Hrsg) Wilhelm Heitmeyer, John Hagan, Westdeutscher Verlag, Wiesbaden 2002, S.608.

³⁵ Seidensticker, Bernd: "Die Grenzen der Katharsis": *Grenze der Katharsis in den modernen Künsten-Transformation aristotelischen Modells seit Bernays, Nietzsche und Freud*, (Hrsg) Martin Vöhler und Dirck Linck de Gruyter, Berlin 2009, s.10

³⁶ Gerlitz, Peter: "Stellvertretung", *Theologische Realenzyklopädie*, Gerhard Krause und Gerhard Müller (ed.), B.32/ Spurgeon-Taylor, de Gruyter, Berlin 2001, s.133.

³⁷ Bkz: Girard, René ; *Das Ende der Gewalt. Analyse des Menschheitsverhängnisses*. Freiburg im Breisgau, Herder Verlag, 2009.

³⁸ Seidensticker, Bernd: *age*, s.20

³⁹ Bu başlık daha geniş kapsamlı olarak "Mimesis" isimli çalışmamızda yer almıştır. Burada ilgili kısım bir takım kısaltma ve konuya uygun ilavelerle yinelenmiştir.

Bkz: Duman, Mehmet Akif: *Mimesis*, Litera kitap 2014.

hocasının ifadelerini rehabilite etmiştir. Sanatsal açıdan "iş" üzerine eğilerek, herkesi ilgilendiren görüşünü anlaşılır kılmaya çalışır. Platon gibi barikat kurucu bir tavır takınmak yerine, mesela tiyatronun duygular üzerindeki karışık tesirlerini arar Aristoteles, bunun olması gerekliliği üzerinde durur. Böylece trajedinin kazandırdığı deneyim ile saflaşma (katharsis) hasıl olacaktır. Fakat bunun için seyirci kendini kaptırmalı; korku, endişe ve merhamet hissetmelidir. Dramatik oluş öyle noktaya ulaşmalı ki Platon'un şikayet ettiği o zihinsel mesafe için akılda boşluk hasıl olmamalıdır. Aristoteles böylesi bir duyuşsal ateşlenmeyi şans olarak görür, umutsuz bir trajik karmaşayı neredeyse fiziksel olarak yaşamaktır bu. Bu, yaşanmışlıkları kopyalama nihayetinde saflaşmışlık hissi verir. Platon kurgu boyunca sadece gerçeğin çarpıtılmasını görmez, bilakis gerçekten kaçışın uyandıracığı cazibeye karşı uyarır. Aristoteles ise buna mukabil sanat olmadan birçok "şeyin" ifade imkanı ve denge bulamayacağını vurgular. Gerçek hayatta dayanılmaz olan şey, sanat ortamında dayanılabilir bir hal almaz; bilakis "keyfi çıkarılacak" bir dereceye yükselir. Bu aynı zamanda bilgiye ulaşma vesilesi olabilir. "Gerçek hayatta sadece isteksizce baktığımız şeyler" olarak adlandırılır bu Poetika'da. "Gerçeğine mümkün olduğunca sadık yapılan son derece çirkin hayvanların yahut cesetlerin temsilini memnuniyetle seyrederek."⁴¹ Mimesise giden bu özel beceri arka planında şu antropolojik bağlantıları da barındırmaktadır:

*İnsanın erken doğumu ve öğrenme ile mümkün kılınabilen şartlı mevcudiyet

*Kişisel içgüdüye dayalı ekipmanlar

*Uyarıcı ve tepki arasındaki boşluk.

Bu beceri tarihsel özellikleri bilinirse daha "kavranabilir", somut bir hal alacaktır. Bu belirginleşme tabii ki kendine özgü kaçınılmaz kavramsallık ve tarihsel pozisyon ile bağlantılıdır. Tarihsel açıdan yapılacak bir inceleme gösterecektir ki mimesis birçok tasavvur ve söylem içermekte ve farklı fonksiyonları vurgulamaktadır. Hangi söylem ve tasavvur mimesisi kavramsal olarak var etmekte ve bizim anladığımız anlamda bir yapı kazanmasını sağlamaktadır? Bu mana çeşitliliği ile yeniden anlam kazanması mimesisin burada çözümü aranan soru(n)dur. Bunun yanında, mimesisin kendi içindeki teorik muhalefetler ve karşıtlığını anlaşılır kılmak ve bu karmaşık bağlantıları tasavvur, dil ve beden kapsamında incelemek de diğer bir amacımız.

Aristoteles için de sanat taklittir. Özellikle müzik, kültürün taklidi olarak resim ve plastik sanatlardan ayrılır; daha görülebilir hatlara sahip olan müzik duyulabilen bir iç hareket yaratır. Bu ahlaki etkileri olan bir karakterin ifadesidir. Şiir sanatının merkezinde, mimesisle oyun kuran insanlar için trajedi vardır. Trajedide hâlihazırda vuku bulan şey sahnelenmez. Konu ve eylemsel içeriği daha ziyade mistiktir, zira

⁴⁰ Platon, mimesisten temel olarak "taklit edilen konuşma"yı anlar, bu anlatımdaki Diegesis'in zıttıdır. (Diegesis/dhegesis; kısaca doğrudan anlatımın zıddı, aktarımdır. Bu kavram, öğrencilerinin ifadesine göre Sokrates'e kadar gider; ilkin "anlatıcı arabuluculuk"u kapsar. Zıttı mimesistir ki, anlatıcının "ağızından çıkan" ve ona ait olmayanlar Platon içi bir nevi aldatmacadır. Öğretmeni Sokrat yazıya karşı tutum sergiler. Topuluklar içinde doğrudan konuşmak, yazılmış bir metni okumaktan çok daha dikkat çekici ve etkileyicidir. Bkz: Bunia, Remigius; *Diegesis and Representation: Beyond the Fictional World, on the Margins of Story and Narrative*, Poetics Today 31/4, 2010. s. 679–720.)

Yukarıda zikredilen çalışmamızda Platon'un mimesis anlayışına bir bölüm ayrılmıştır.

⁴¹ Aristoteles; *Poetik*, (Griechisch/Deutsch), Reclam, Stuttgart, 2006, s.11

gerçeklik söylemi mantıklı bir çehreye sahip olmaz. Trajedide olay öyle bir şekilde cereyan etmelidir ki; seyirci bunu mimetikselsel olarak yakalamalı ve dehşetengiz bir ruh hali ile zavallılığı hissetmelidir. Katharsis⁴²vari (arındırıcı) bir etki hisseden seyirci, böylece daha kuvvetli bir karakter yapısı edinir.

Aristoteles nazarında mimesisin hakikatin bir kopyası olduğu ima edilmez; imkan dahilinde örnek/model ile suret/kopya arasındaki fark ortadan kaldırılmalıdır. Mimesis bir diriltme/canlandırma ve değiştirme/başkalaştırma cereyanıdır; biçimlenmiş bir taklit ekseninde güzelleştirme ve iyileştirme amaçlanmıştır. Homeros'un Aşil (Akhilleus/ Achill) temsili bunun için iyi bir örnektir; burada Aşil çabuk parlayan, pervasız biri olarak gösterilmiştir, bu hal genel itibarı ile salih bir kahraman görünümü oluşturur. Edebiyat alanında mimesis, imkanların tertibi ve genel olanlarla da alakalıdır; böylece taklit sürecine, bayağı tasvir işleyişi dışında, yeni unsurlar katılabilmektedir.

Edebi eser, resim ve müzikte taklit edilen tabiat olmalıdır. Bunun nasıl anlaşılacağı merkezdeki tanımlanmış doğa kavram(lar)ına bağlıdır. Aristoteles'te tabiat, 19. ve 20. yüzyılın tek merkezli tabiat anlayışından farklıdır. Pysis⁴³, çok defa içinde var olan kudret ile, hayatı sergilemek ve tabiatı yeniden canlandırmak için, tabiatı tasavvura vesile olur. Eğer sanat; edebiyat, müzik ve resim biçiminde tabiatı kopyalamalı ise, bu eser üretim konusunda yalın bir reproduksiyon olmayacaktır yahut natüralist temsil birtakım hareketler getirecektir. Alışlagelmiş tabiat tasavvuru dışında düşünülürse, etkili bir ruhsal prensip içinde, doğal taklit başka bir anlama sahip olmalıdır.⁴⁴ Bu durumda doğal/naturel taklit şu anlama gelir: Sanat tabiatın gücünü kopyalamalıdır. Bu tanımla taklit görüşü dar bir anlam kalıbında kendi anlamına geri döner; bunun yerine bir nebze sorulardan bağımsız dünyadaki herhangi bir kişi yahut "şey"e uygunluktan uzak bir resimle sunum yapılmalıdır sanatçı. Taklit şu halde bir kopya/suret imali değil;

⁴² Yunanca "temizlik/arınma" anlamına gelen "katharsis", Aristoteles'in "Poetika"sında bazı duyguların trajedi kapsamında değerlendirilmesi esnasında zikredilir. Keder (/ıstırap) ve dehşet (/ürperü) duygularının (taklidi olarak) yaşanması ile (kelimelerin aslı éleos und phóbos; acıma ve korku biçiminde çevirmek izah ettiğimiz üzere hafif/yanlış olur) trajedi seyircisi, heyecana kapılma durumunun neticesi olarak ruhunda bir saflaşma tecrübe edinir. (Aristoteles; *Poetik*, Griechisch/Deutsch s.19.) İfade daha sonra kültürel arınma anlamında (Picht, Georg; *Wahrheit, Vernunft, Verantwortung: Philosophische Studien*, Stuttgart 1969, s. 133) da kullanılmıştır.

⁴³ Kelime batı literatürüne Odyssee'den gelir. Tanrısal tercüman (haberci) Hermes'in izah ettiği üzere; Pysis bir bitkidir ve harici yaratılışı izah eder. Sokrates'e kadar Odysseus'un Kirke'ye karşı kullandığı bir çeşit sihirli ot, anlamındadır. Aynı zamanda bir bitki türünün büyüme davranışını da ifade eder. Aslında genel olarak bitkilerin, hayvanların hatta doğal gelişim sürecinin harici etkilerin dışında oluşunu ifade eder. Odysseus'ta bir kez kullanılır sadece; bu, kelimenin en eski yazılı kaynağıdır. (Bkz: Kovacic, Franjo; *Der Begriff der Physis bei Galen vor dem Hintergrund seiner Vorgänger- Philosophie Der Antike-Band 12*, Franz Steiner Verlag, 2001, s.11.)

Sokrates kelimenin "tabiat" ile birlikte kullanımını geliştirir. Platon, physis'i idealer dünyasına taşır. "Kline" ideası tanrı tarafından yaratılmıştır. Felsefi, teolojik ve bilimsel anlamları olan terim, daha çok tabiat (lat natura) ile birlikte "tabii yapı", doğal kompozisyon veya vücut kompozisyonu gibi çevrilebilir. Aristoteles'ten beri fiziksel, sık sık metafizik ve yaratılan ile mukayese minvalinde kullanılır. (Bkz: Kovacic, Franjo; *age*, s. 19, 24, 26, 39, 42, 55, 64, 66, 69, 80, 92, 103, 111, 142, 144, 152, 163, 178, 182, 184, 190, 191, 196, 216, 230, 231, 237.)

⁴⁴Flasch, Kurt; *Ars imitatur naturam: Platonischer Naturbegriff und mittelalterliche Theorie der Kunst*. (Parusia-Studien zur Philosophie Platons zur Problemgeschichte des Platonismus, Festgabe für Johannes Hirschberger) Yay: K. Flasch. Frankfurt 1965, s. 265 - 306.

bilakis bir resmin üretimidir. Gerçi başka bir surete dayanmaktadır bu da, ama bayağı bir aynıyla aktarım/ikizleştirme değildir.

Mimesisin amacı ressam yahut şairin gözler önüne serdiği resmin iç yapılanmasıdır. Sanatsal yapılandırma süreci biraz yeni bir işleyişe sahiptir. Oluşuma vesile olan tasarı daha çok kendini çözer; resimden daha fazla drama yahut bir müzik parçası, başka bir hayalî tasarımın oluşu halinde, bünyeye dahil olur. Bu beraberinde değişiklikler, izahat, ilaveler gibi şeyler getirir; öyle ki benzerlik hala sınırlı ölçüde verilmiş olur. Misallere sıklıkla sanatkarın tasavvur ve planlaması hakimdir; bunlar daha önce asla var olmadığı yahut daha fazla elde edilemeyecekleri için tanımlan(a)mazlık vardır. Sanatsal sürecin temelinde öyle bir resim durur ki; alaka, misali kapsar veya müstakilen sanatsal işleyiş neticesinde elde edilen şey bir sanat yapıtı içine aktarılır. Her halde, resmin yaratılması mutlaka örneğin başkalaştırılmasını içerir.

Eğer sanatkar tabiatı taklit etmek durumunda ise, bu “tabiat gibi yahut tabiattaki gibi yaratmak” anlamına gelir. Bu süreçteki ilk adım bir resim, başka bir deyişle bir tasarı var etmektir. Bu işleyiş resme, sanat eserlerinin vakıf olduğu bir kalıp kazandırır; o vakit tekraren iyileştirme, düzeltme ve yeniden yapılanma vuku bulur. Emil Stäger, yorum esaslı eseri “*Die Kunst der Interpretation*”da Conrad Ferdinand Meyer’in şiiri “*Ölü Aşk*”taki yedi ifade üzerine bunu izah etmeye çalışmıştır. İfadeden ifadeye belirleyici değişiklikler kelime, ses, kafiye, dize ilişkisi ile gerçekleşir; içerik hükümleri kapsamında değildir bunlar.⁴⁵

Tragedyanın Mucidi Olarak Thespis⁴⁶

İlk trajedi şairi, tiyatro yönetmeni ve oyuncusudur. Antik kültürün drama ve hasseten trajedi mucidi kabul edilir. Retorik, karar vermeyi etkilemek için var olduğuna göre hatip kanıtı apaçık ortaya koymaya ve inanılır kılmaya çalışmakla kalmayıp kendi karakterinin de doğru görünmesini sağlamaya çalışmalıdır.⁴⁷ Bu daha sonra Aristoteles tarafından tanımlanacak olan katharsis’in bir nevi doğal işleyişidir. Sahnedeki oyuncu acı çektiğçe onu izleyen seyircinin ruhsal arınma yaşaması tam bu noktada “oyuncu”yu da retorik maharetlerden istifade etmek zorunda bırakır. İnanırcı olamayan, “karar vermeyi etkileyecek” kudrette olamayan bir trajedi arınma sağlamaktan uzaktır.

Her trajik durum trajedi kapsamına girmez. Belli bir dramatik forma/kalıba oturması lazım gelir. Ciddi ve tamamlanmış (sona ermiş) bir davranışın, belirli (mahdut) bir çevrede (megethos), baharatlı bir dil ile (eidios: acı baharat) tatlandırılmış şekilde, taklidi sindirmiş (yani kuru kuru anlatımdan uzak) bir üslupla anlatılması gerekir.⁴⁸

İlk etapta insanın olgunlaşması ve eğitimi amacıyla dini açıdan korku ve merhamet duyguları gereklidir. Ahlaki anlamda ele alınırsa bu ifadeler, stoacıların kullandığı tesiri kaybeder. Aristoteles’in katharsis’i temel olarak tıbbi bir mantıkla

⁴⁵ Bkz: Staiger, Emil; *Conrad Ferdinand Meyer “Die tote Liebe”*, Atlantis, 1943.

⁴⁶ Temel kaynaklarımız: Ueding, Gert: *Klassische Rhetorik*, C.H.Beck, München 1996, s.17; Dörpinghaus, Andreas: age, s.30; Wackernagel, Wilhelm: *Poetik, Rhetorik und Stilistik*, Academische Vorlesungen, (Hrsg) Ludwig Sieber, Halle 183, s.177-178.; Blair, Hugo: *Vorlesungen über Rhetorik und Schöne Wissenschaften*, (Üb.) Carl Gottfried Schreiter, Leipzig 1789, s.190.

⁴⁷ Aristoteles, *Rhetorik*, 1377 a-c.

⁴⁸ Joachim, Krüger: *Ästhetik der Antike*, Aufbau-Verlag, 1964, 595 s.

"duygusal durumların dışı vurularak rahatlanması" (Abreaktion eines Affektstatus) şeklinde anlaşılmalıdır.⁴⁹ Yani kastedilen ahlaki değil, psikolojik bir tesirdir. Phobos, uyarım düzeyinin acı vericiye kadar çekilmesidir ki bu sayede eleos'un tesiri çözülmekte ve katharsis'in uyarı düzeyi bu sefer zevk verici bir şekilde düşmektedir.⁵⁰

Antiphon'un Tetralogilerindeki Kathartik Yapı⁵¹

Rhamnuslu Antiphon (Antiphon von Rhamnus) yahut Hatip Antiphos (Ἀντιφῶν /Antiphōn; MÖ 480 -411) daha ziyade hukukçu/politikacı kimliği ile ön plana çıkar. Gorgias'ın çağdaşı hatip, ağırlıklı olarak ve birkaçı günümüze kalan yasal konuşmalar kaleme almıştır. Eserleri belagat ilmi ve Atina'nın politik tarihi açısından önem taşımaktadır. Sofist Antiphon ile aynı kişi olup olmadığı hala tartışma konusudur.⁵²

Atina sınırlarındaki Rhamnous'ta doğan Antiphon "hatip" olarak vasıflanmasına ve bu şekilde ciddi bir üne/yere sahip olmasına rağmen "logograph" olarak da anılmaktadır. Yani davaları olan (müşteri) insanlar için adli konuşmalar kaleme almaktadır; malum olduğu üzere Atina'da herkes kendini savunmakla yükümlüdür.⁵³ Aslında avukat/konuşmacı ile hatip arasındaki temel farka da değinmekte fayda var. Avukat yahut alelade konuşmacı dava bittikten sonra bir şey hissetmez; sadece o anı yaşar ve işini yapar. Halbuki bu, hatip için bir sanat göstergesi, kendini ispat ve isminin yayılması vesilesidir. Protagoras ve Gorgias zaten bunun için bir yol açmıştır. Antiphon'un üslubu yeni oluşmakta olan Atina yapısına uygun olarak daha deneysel ve

⁴⁹ Aristoteles: Poetika, 1449/ b 28; Bernays, Jacob: *Grundzüge der verlorenen Abhandlung des Aristoteles über Wirkung der Tragödie*, Verlag von Eduard Trewendt, Breslau 1857. (Daha ilk sayfada Lessing'in *Dramaturgie*/s.77'deki hatasını tespit ile başlanır.)

Aslında "katharsis" yakın bir kullanımla 17. Bölüm 1455 b 15'te da geçer: "Orestes'i hapseden delilik ve kurtuluşuna vesile olan anınma..." İphigenia kardeşinin anne katili olduğu için suda anınması gerektiğini söyler. Buna atfen kullanılan bu ifade kült bir anınmadır.

Bkz: Flashar, Hellmut: "Die musikalische und die poetische Katharsis", *Katharsiskonzeption vor Aristos*, (Hrsg) Martin Vöhler und Bernd Seidensticker, de Gruyter, Berlin 2007, s.173

⁵⁰ Gelfert, Hans Dieter: *age*, s.15-17

⁵¹ Temel kaynaklarımız: Due, Bodil: *Antiphon-A Study in Argumentation*, Opuscula Graecolatina, Museum Tusulanum Press, Viborg 1980.; Bruns, Ivo: *Das literarische Porträt der Griesben*, Georg Olms, Berlin 1896.; Gleue, Hermann: *Antiphons's erste und sechste Rede*, Hamburg 1910.; Hamberger, Peter: *Die rednerische Disposition (Korax-Gorgias-Antiphon)*, Friesrisch Alexander Universität, Paderborn 1914, s.85-95.; Lipsius, Justus Hermann vd.: *Das attische Recht und Rechtsverfahren mit Benutzung des Attischen Processes*, O.R.Reisland 1915.; Antiphontis: *Orationes XV*, (yay.) Eduardus Maetznar, Berlin 1838.; Scheidweiler, F: *Antiphon Rede über den Mord an Herodes*, Rhenische Museum 109, 1966.; Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff: *Die erste Rede des Antiphon*, Steiner 1887.; Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff: *Die sechste Rede des Antiphon*, Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1900.; Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff: *Aristoteles und Athen*, Cambridge University Press, Berlin 1893 (digitally printed version 2010); Vollmer, Gerhard: *Studien zum Beweis antiphonischer Reden*, (Dissertation) 1958.; Wolf, Erik: *Griechisches Rechtsdenken*, 4.Kapitel (Antiphon der Sophist), V.Klostermann, Frankfurt am Main 1952.; Gagarin, Michael: *Antiphon The Athenian, Oratory, Law and Justice in the Age of the Sophists*, University of Texas, 2002.

⁵² O yıllarda Antiphon adı Atina'da sık tesadüf olunan isimlerdendir. Mesela Cassin ve Gagarin'in araştırmaları da ikisini aynı kişi kabul etmek yönündedir.

⁵³ Mesela Drerup onun retorik öğretimi tarihinde çok büyük bir yeri olmadığını düşünür.

Drerup, E: *Die Anfänge der rhetorischen Kunstprosa*, Jahrbücher für Classice Philologie Supplement 27, 2.Heft, Leipzig 1902, s.272.

Aynı şekilde Platon, Phaidros'ta büyük hatipleri sayarken onun adını zikretmez.

daha cesur bir yapıya sahiptir. Dikat çeken, sofistike (ausgeklügelten) tartışma teknikleri arasındaki farktır; zira olabirlik ihtimalleri üzerine çalışılmış; zıtlıklar ve Gorgianik figürler (?) büyük bir iştihakla kullanılmıştır.⁵⁴ Bunlara mukabil sıklıkla sıradan, bazen zor ve zahmetli cümle kurgusu da anlatımı zedelemektedir.

Platon onu bir "retorik öğretmeni" olarak zikreder.⁵⁵ Dediğimiz karışıklıktan ötürü bu bahsi geçen Antiphon'un hangisi olduğundan emin değiliz. Eldeki yazılara bakarak Antiphon'u bir öğretmen addetmek mümkündür; zira yazılar "adli belagat" in öğretimi için tasarlanmıştır.⁵⁶ Yahut sadece "teorik ilgi" uyandırmak için kaleme alınmışlardır.⁵⁷

Kale Akteli (şimdiki Caronia) Caecilius (Kaikilos)'tan aktarılan ve Antiphon adına yazıldığı ileri sürülen 60 konuşma mevcuttur. 35'i orijinal ve sadece 3'ü gerçek kabul edilir bunların. Zira bunlar da cinayet davalarındaki savunma konuşmalarıdır.⁵⁸

Her üç tetralogi de muhtemelen uydurma olsalar da olası davaları kapsar. Her seferinde iki olmak üzere iddianame (şikayet) ve savunma konuşması yapılır. Yani toplam 4 konuşma yapılır; zaten bu yüzden adı tetralogidir. İddia ve savunma arasında git gelen sebep olduğu bakış açısındaki sürekli değişme, açıkçası çağın anlayışı içinde (sofistler adına) şu zorunluğu doğurmuştur: Sofistler "pro et contra" (for and against/ için ve karşı; leyhte ve aleyhte olanlar: pros and contras) muhalefetini keşfetmişler ve amaç edinildiği üzere şartırcı tesirleri tecrübe etmek onlara zahmet vermemiştir.⁵⁹

Konuşma 1: Üvey anneye karşı

Antiphon'un eldeki en eski konuşmasıdır. Şikayetçinin babası Philoneos adında bir arkadaşa sahiptir. Bu adam aslında Piraeus'ta yaşamakla beraber sıklıkla Atina'ya gelmektedir. Geldiği vakit de evin üst katında bir köle (/cariye) kadın ile yaşamaktadır. Köle, Philoneos ile ilişkisinden çok da ümitvar değildir. Üvey anne bu durumun farkına varıp bunu nasıl lehine çevireceğini düşünür. Köle kadını Philoneos'un aşkını geri kazanacağına dair ikna eder. Bir aşk iksiri hazırlar güya. Yemek verilecektir ve o sırada ikram edilen iksir sayesinde her ikisi de aşklarını geri kazanacaktır. Komploları, sadece uygun zamanı kollarlar. Piraeus'taki bir kurban bayramı bunun için gereken fırsatı verir, köle kadın şaraplara aşk iksirini (!) katar. Yemekten sonra taktim edilir içecekler. İkisi de son damlasına kadar içerler iksirli şarapları. Köle, Philoneos'u geri kazanmak için daha fazla iksir (zehir) koymuştur; bu da derhal ölüme sebep olur. Şikayetçinin babası (ev sahibi) ise yirmi gün sonra ölür.

⁵⁴ Blass, Friedrich: *Attische Beredsamkeit (von Gorgias bis zu Lysias)*, Teubner, Leipzig 1868, s.79-195.

⁵⁵ Platon: Menexenos 236 a

".....seine Beredsamkeit von dem Antiphon erlernt hätte..."

⁵⁶ Mesela F. Blass bu fikirdedir:

Maidment, K. J.: *Minor Attic Orators*, Harvard University Press, London 1960.

<https://archive.org/details/minoratticatorator01maiduoft> Erişim: 25.08.2013

Nestle, Wilhelm: *Vom Mythos zum Logos- Die Selbstentfaltung des griechischen Denkens*, Alfred Koener Verlag 1998, 580 s.

⁵⁷ Dittenberger, W: "Antiphons Tetralogien und das attische Criminalrecht". *Hermes* 32, 1897.

⁵⁸ Ofenloch, E.: *Caecili Calactini Fragmenta*, Leipzig 1907.

⁵⁹ Fuhrmann: *Die Antik Rhetorika*, s.22-23.

Öldürülen babanın ikinci eşi ise davacının üveyannesinin teşvik edici olduğunu iddia etmektedir. Bu zaman aralığında yetişkin olan ve dava açabilecek yaşa gelen şikayetçi bu ifade üzerine üvey annesine dava açar. Köle kadın bir maşadır burada.⁶⁰

Konuşma, dinleyenler yahut okuyanlar için suçlu ve masum yahut daha resmi formda davalı ve davacı arasındaki git gellerde kathartik bir süreç oluşturur. Masum için üzülme yahut katile sinirlenme temel anlamda yazılı metin muhatapları için geçerlidir.

Sonraki üç konuşma tetralogidir. Her üç tetraloji (dörtlü/ dört oyunluk seri), konu olarak ölüm vakalarını işler. İlkinde taammüden cinayet öngörülür. Burada olayın cezai onaylanması değerlendirilmez, bilakis suçluluk meselesi sorgulanır. Kanıtlar yardımı ile karar verilmelidir, ilk tetraloji bu hususta eski Sicilya retorikinin "olabilirlik meselesi" ile bağlantılıdır.

Konuşma 2: 1. Tetralogie

Bir adam alenen sokak ortasında öldürülür. O sırada cesedi bulan adam, aynı anda ölmekte olan hizmetçiden katilin efendisinin bilinen bir düşmanı olduğunu öğrenir. Tetraloginin ilk ve üçüncü bölümlerinde bu bilinen düşmandan şikayetçi olunur, suçlamalar yöneltilir; diğer ikinci ve dördüncü bölümlerde zanlı kendini savunur. Elle tutulur hiçbir delil yoktur.⁶¹

Konuşma 3: 2. Tetralogie.

Bu tetralogie, spor salonunda yapılan bir atış egzersizinin altında yatan gerçeklerine dayanmaktadır. Mızrakları bir araya toplamakla görevli bir oğlan o sırada alıştırma yapmakta olan bir adam tarafından orada bulunanların gözleri önünde öldürülmüştür. Bu ya çocuğun hatasıdır yahut öğretmen kastı.⁶² Çocuk alana (menzile) girer girmez (mızrağı toplamak için) isabet alır ve oracıkta düşer. Babası ölen oğlu için dava açar. Baba kasıtlı adam öldürme için değil, "kasıtsız" adam öldürme için dava açmıştır.⁶³

Savcı bir zamanlarki pozitif hukuku devreye sokar; olay suçluluk ölçüleri uymamaktadır. Davalı bu yargıyı çürütmek için modern bir yaklaşımla argümanları inceler; suçluluğun kesinliği için uygulanabilecek sadece bir kriter mevcuttur. O mızrağı atmak istemiştir, atmıştır da, fakat oğlana değil; bilakis hedefe isabet niyeti ile atmıştır. Burada mevzubahis olan istenen davranış ve istenmeyen sonuç arasındaki farktır. Öyleyse istenmeyen sonuca dikkatsizlik neden olmamıştır, sanık buradan hareketle adım adım ilerler: o ihmalkarlık suçlamasını reddeder. Onun dışında kabul edildiği üzere oğlanın ölümü bir tesadüftür.

⁶⁰ Texte: *Antiphontis orationes et fragm.* edid. Frid. Blass. Editio altera, 1881 (in Bibl. Teubn.) Antiphontis orationes edid. Vict. Jernstadt, Petersburg 1880.

<http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/ulbdspp/periodical/titleinfo/6134675> Erişim:25.08.2013

⁶¹ Bu savunmalarda Antiphon ihtimaller teorisini genişletmek için fırsatını bulmuşken epeyi geniş bir alanda hareket eder. Hatta sorgulamayı tekrarlar.

Antiphon: *Erste Tetralogie*, (Hrsg.) Jacob Hendrik Hoeufft, J.B.Wolters, 1932.

⁶² Antiphon: *Zweite Tetralogie*, Zweite Rede des Anklägers, 6.

⁶³ Antiphon: *Zweite Tetralogie*, 1. Erste Anklagerede, 1.

Atıcı, genç adama nişan almadığı halde suçlu mudur (1-3.kısım) yoksa genç kendi hatası yüzünde mi ölmüştür? (2.-4. kısım) Bu tetralogi arkaik hukuk ile bir çatışma ortaya koyar; zira eylemin yapıcısı olası tüm sonuçları (suçları) kabul eder.

İddia makamı eskiden olmuş bir misal arayışındadır. Bir ölüm olayında mutlaka bir müsebbib olmalıdır ki bu da kararın verilmesini epeyi zor bir hale getirir.⁶⁴

Konuşma 4: 3. Tetralogie.

Sarhoşluktan dolayı genç bir adam ve bir ihtiyar arasında kavga çıkar. Genç adam ihtiyarı fena yaralar, daha sonra tedavi altına alınmasına rağmen kurtulamaz ihtiyar. Savcının iddianamesine göre genç ihtiyarı kasıtsız öldürmüştür; bir ölçüde affedilmeyi hak eder. Ama kendini kaybedecek kadar içmek ve azami taşkınlık göstermek, ki bu bir ihtiyarın ölümüne sebep olacak kadar boğazını sıkma raddesindedir, başka açıdan değerlendirilmelidir. Bir katilin katlanabileceği her cezayı hak eder genç, büyüklerinin sözünü hiçe saymış ve böylesine süfli insanlarla düşüp kalkmıştır (ki başına bu belalar gelir)⁶⁵

Fakat savcıyı tereddüte düşüren bir gerçek vardır. O da bir cinayetin (öyle ya da böyle) işlenmesidir. Gencin eski hali göz önüne alınırsa bu durumla, ölümle alakalı bir sebep bulmak zordur. (yani gencin ihtiyarı öldürmek için bir sebebi yoktur.) Fakat bir insan ölmüştür. Sanık kendini savunurken buna vurgu yapar: İlk olarak ihtiyar, haksız yere ellerini kullanmıştır. Sarhoşlukla diğer bir sürü ayaşın arasına dalar. Gence saldırır. O haksızlık olmaması için demir, taş yahut tahta sopa ile karşılık vermez. Bu bir intikam alış da değildir ki bunun cezasının şimdikinden kat kat ağır olması normaldir.⁶⁶

Yasalara göre birinin hayatına son veren kişi katildir. Ya biri diğerinin canına kast ederse; kendini savunma zorunluluğu hasıl olursa? Burada bir diğer suç da işini iyi yapmayan doktora aittir. İhtiyar birkaç gün içinde yaralanmanın tesiri ile ölür. Oysa yaranın/ sorunun vahametini gören her doktor ihtiyarın hayatını kurtarabilir.⁶⁷

İlkin açıklık getirilmelidir ki, genç adamın davranışları hangi ölçüde kendini savunma (nefsi müdafaa) gayesi iledir. Diğer yandan doktorun beceriksiz müdahalesi nedensel bir bağlantı ile ele alınıp ölüm sonuçlu değil de yaralanma sonuçlu değerlendirilebilir mi dava?

Konuşma 5: Herodes Cinayeti Üstüne

Middili (Mytilene) vatandaşı Euxitheus Midilli'den Ainos'a Trakya sahilinde yaşamakta olan babasını ziyaret etmek istemektedir. Aynı gemide Atinalı Herodes de bulunmaktadır; o da Trakyalı bir köleyi Midilli'den Ainos'a götürmek istemektedir. Köleyi orada yaşayan akrabalarına fidye karşılığı satmak istemektedir. O akrabalar da halihazırda geminin yolcuları arasındadır. Methymna yakınlarında bir fırtınaya

⁶⁴ Sigg, Hermann: *Antiphons zweite Tetralogie und die Schuldfrage des Oedipus*, Stempfli, 1923, 27 s.; Fuhrmann: *Die Antik Rhetorika*, s.23-24.; Winiger, Bénédicte: *Verantwortung, Reversibilität und Verschulden*, Mohr Siebeck, Tübingen 2013, s.30-37.

⁶⁵ Antiphon: *Dritte Tetralogie*, A 7.

⁶⁶ Antiphon: *Dritte Tetralogie*, B 1-2.

⁶⁷ Koller, Michael: *Not kennt kein Gebot, Entstehung- Verbreitung- Bedeutung eines Rechtspruchwortes*, Recht und Kultur/ LIT, Berlin 2009, s.120-123.

yakalanırlar, mecburen bir sığınak/bir liman ararlar.⁶⁸ Tesadüfen orada güverteli bir gemi demirlemiştir. Güvenlik personeli Euxitheos ve Herodes'i gemiye davet ederler. Diğer yolculardan onlarla birlikte giden olup olmadığı bilinmemektedir. Her biri birer bardak şarap içer. Gece Herodes gemiyi terk eder ve sonra bir daha kimse görmez onu. Ancak Euxitheos onun sabah kadar güverteden ayrılmadığını iddia eder. Olay günü ile ilgili sorgulamadan netice alınmaz. Euxitheos, Herodes'in akrabalarına haber vermek için yol arkadaşını Midilli'ye gönderir. Daha sonra hava durulur ve Ainos'a doğru yola çıkılır.

Ancak güverteli gemi muhtemelen fırtına diner dinmez Midilli'ye doğru yola çıkmıştır.⁶⁹ Herodes'in akrabaları özgür bir adam ve bir kölenin yakalandığını ve geminin incelendiğini haber alırlar. Muhtemelen koyun kesiminden kalma kan izleri bulunur güvertede. Sonraları bir mektup alınır; bir köle bir Midillili ismi olan Lykinos ile (bu ismi almış görünerek) Herodes'in ölümü hakkında bilgi talep etmiştir. Haliyle vatandaş olmayan özgür birinin ölüm sebebini sormakta daha dikkatli davranması gerekirdi. Dolayısı ile özgür olanın Euxitheos'un olay gecesi gemiyi terk etmediğine dair ifadesi geçerliliğini yitirir. Bu denizci (özgür adam) suçlunun suç ortağı olmalıdır.

Özgür olanın bu işgüzarlığı derhal bir tutuklamaya sebep olur. (yani olmalıdır) O, Euxitheos'un fırtınalı gecede güverteli gemiyi terk etmediğini garanti eder.⁷⁰ Köle hemen sorguya çekilmiş olmalıdır. Önce inkar eder, sonra itiraf eder, Herodes'i Euxitheos ile birlikte öldürmüştür. Köle işkence altında ifadesini değiştirir; Euxitheos'un olayla ilgisini reddeder.⁷¹ Sonuç itibarıyla Euxitheos ve köle onu güverteli gemiyi terk ettikten sonra takip etmişler ve Euxitheos onun kafasına bir taşla vurarak ölümüne sebep olmuştur. Daha sonra ikisi birlikte cesedi denize atarlar.

Sadece olayın kensini değil, sonrasında yaşananlarla birlikte dava oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Antiphon konuya birçok bakımdan ışık tutar; işe yarar, mühim noktaları tekrarlar (vurgular) ve bazı noktalar da zaten bir girdap içinde kaybolmuş olanlardır. Bu Antiphon'un en iyi konuşması addedilir.⁷²

Konuſma 6: Korodaki Çocuk Üzerine

419 tarihli bu konuşmanın konusu şüpheli bir ölümdür. Korodaki çocuklardan biri olan Diodotos içtiği bir şey yüzünden ölür. Mevzubahis olan bir cinayet davası değildir. Çocuklardan toplantının yahut koronun müdürü sorumlu olmasına rağmen uğranılan bu talihsizlikten dolayı müsebbib kader olmalıdır.⁷³

Tüm konuşmaların eğitsel bir amaçla yazıldığı aşikar. Yani hatiplerin (ki şimdinin avukatı ile aynı vazifeyi ifa ederler o zamanlar) teorik düşünme yetenekleri geliştirmek için kaleme alınan bu metinler diğer insanlar için trajedi benzeri bir tesir uyandırır. Hatta trajedinin bilinen gerçekleri izleme zorunluluğu sebebi ile "sürpriz"

⁶⁸ Antiphon: *Orationes V*, s.21.

⁶⁹ *Orationes V*, s.29.

⁷⁰ *Orationes V*, s.30 ve 42.

⁷¹ *Orationes V*, s.41.

⁷² Erbs, Hartmut: "Antiphons Rede (Or.5) über die Ermordung des Herodes", *Ausgewählte Schriften zur klassischen Philologie*, de Gruyter, Berlin-New York 1979, s.203-221.

⁷³ Zimmermann, Bernhard (Hrsg): *Handbuch der griechischen Literatur der Antike*, C.1, C.H.Beck, s.438.

faktöründen yoksun olmasına karşın bu konuşmaların seyri tahmin edilemeyebilir.⁷⁴ Günümüzdeki polisiye ile “tematik” bakımından aynı ilerleyişe sahip olmaları da katharsisin trajedinin bitimi ile yok olmamasını ve kendine çok daha verimli bir kanal açmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- ANTİPHON: *Antiphontis orationes et fragm.* edid. Frid. Blass. Editio altera, 1881 (in Bibl. Teubn.)
Antiphontis orationes edid. Vict. Jernstadt, Petersburg 1880.
-----: *Dritte Tetralogie.*
-----: *Erste Tetralogie*, (Yay.) Jacob Hendrik Hoeufft, J.B.Wolters.
-----: *Orationes V.*
-----: *Zweite Tetralogie.*
-----: *Orationes XV*, (Yay.) Eduardus Maetzner, Berlin 1838.
- ARİSTOTELES, *Rhetorik*, Çev: Gernot Krapinger, Reclam 1999.
-----: *Poetik*, Çev: Manfred Fuhrmann, Griechisch/ Deutsch, Reclam, Stuttgart 1982.
- AURNHAMMER, Achim: “Martin Opitz’ Trost- Getichte ein Gründungstext der deutschen Nationalliteratur aus dem Geist des Stoizismus”, in *Stoizismus in der europäischen Philosophie, Literatur, Kunst und Politik*, B 1, (Yay.) Barbara Neymeyr, Joachen Schmidt, Bernhard Zimmermann, de Gruyter, Berlin 2008.
- BARNER, Wilfried: *Lessing*, Beck 1977.
- BAUMEİSTER, Roy F und **BUSHMAN**, Brad J: “Emotionen und Aggressivität”, Internationales Handbuch der Gewaltforschung, (Yay.) Wilhelm Heitmyer, John Hagan, Westdeutscher Verlag, Wiesbaden 2002.
- BERNAYS, Jakob: *Grundzüge der verlorenen Abhandlung des Aristoteles über Wirkung der Tragödie*, Verlag von Eduard Trewendt, Breslau 1857.
- BERNAYS, Jakob: *Zwei Abhandlungen über die aristotelische Theorie des Drama*, Berlin 1880.
- BLAİR, Hugo: *Vorlesungen über Rhetorik und Schöne Wissenschaften*, (Çev.) Carl Gottfried Schreiter, Leipzig 1789.
- BLASS, Friedrich: *Attische Beredsamkeit (von Gorgias bis zu Lysias)*, Teubner, Leipzig 1868.
- BOAL, Augusto: *Der Regenbogen der Wünsche*, Kallmeyer, 1999.
- BRECHT, Bertolt: “Kleines Organon für das Theater”. *Gesammelte Werke*, Bd. 16, Suhr-kamp, Frankfurt 1967.
- BRECHT, Bertolt: “Kritik der Poetik des Aristoteles”, *Gesammelte Werke*, Bd. 15, Suhr-kamp, Frankfurt 1967.
- BRUNS, Ivo: Das literarische Porträt der Grieschen, Georg Olms, Berlin 1896.
- BUNÍA, Remigius; *Diegesis and Representation: Beyond the Fictional World*, on the Margins of Story and Narrative, *Poetics Today* 31/4, 2010.
- BUSHMAN, Brad J.; BAUMEİSTER, R. F. und PHİLLİPS, C. M.: “Do People Aggress to Improve Their Mood? Catharsis Beliefs, Affect Regulation Opportunity, and Aggressive Responding”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2001, Vol.81, No:1.
- BUSHMAN, Brad J; **BAUMEİSTER**, Roy F. & STACK, A. D: “Catharsis, aggression and persuasive influence: Self-fulfilling or self-defeating prophecies?”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1999, Vol.76, No:3.
- DİTTENBERGER, W: "Antiphons Tetralogien und das attische Criminalrecht". *Hermes* 32, 1897.
- DRERUP, E: *Die Anfänge der rhetorischen Kunstprosa*, Jahrbücher für Classische Philologie Supplement 27, 2.Heft, Leipzig 1902.

⁷⁴ Mesela Herodes’in neden öldürüldüğü uzun süre merak ediliyor. Buna mukabil Electra’nın Orestes’le beraber annelerini öldüreceği malumdur. Bunu bile bile oynu izlemek tesiri oldukça azaltır.

- DUE, Bodil: *Antiphon-A Study in Argumantation*, Opuscula Graecolatina, Museum Tusculanum Press, Viborg 1980.
- DUMAN, Mehmet Akif: *Mimesis*, Litera Kitap 2014.
- ERBSE, Hartmut: "Antiphons Rede (Or.5) über die Ermordung des Herodes", *Ausgewählte Schriften zur klassischen Philologie*, de Gruyter, Berlin-New York 1979.
- FELDHENDLER, Daniel und **NOLD**, Grete Leutz von: *Psychodrama und Theater der Unterdrücken*, 1992.
- FLASCH, Kurt; *Ars imitatur naturam: Platonischer Naturbegriff und mittelalterliche Theorie der Kunst*. (Parusia- Studien zur Philosophie Platons zur Problemgeschichte des Platonismus, Festgabe für Johannes Hirschberger) Yay: K. Flasch. Frankfurt 1965.
- FLASHAR, Hellmut: "Die musikalische und die poetische Katharsis", *Katharsiskonzeption vor Aristos*, (Yay.) Martin Vöhler und Bernd Seidensticker, de Gruyter, Berlin 2007.
- FUHRMANN, Manfred: *Dichtungstheorie der Antike (Aristoteles, Horaz, Longin)*, Artemis & Winkler 2003.
- FUHRMANN, Manfred: *Einführung in die antike Dichtungstheorie*, Darmstadt 1973.
- GADAMER, Hans-Georg: *Wahrheit und Methode, Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Mohr Siebeck, 7.Auflage, Tübingen 2010.
- GAGARIN, Michael: *Antiphon The Athenian, Oratory, Law and Justice in the Age of the Sophists*, University of Texas, 2002.
- GELFERT, Hans Dieter: *Die Tragödie- Theorie und Geschichte*, Kleine Vandenhoeck-Reihe, Göttingen 1995.
- GERLITZ, Peter: "Stellvertretung", *Theologische Realenzyklopädie*, Gerhard Krause und Gerhard Müller (ed.), B.32/ Spurgeon-Taylor, de Gruyter, Berlin 2001, s.133.
- GÉRARD, René ; *Das Ende der Gewalt. Analyse des Menschheitsverbändnisses*. Freiburg im Breisgau, Herder Verlag ,2009.
- GİRSHAUSEN, Theo: *Katharsis*, in: Metzler Lexikon Theatertheorie, (Yay.) E. Fischer-Lichte, D. Kolesch und M. Warstatt, Stuttgart 2005.
- GLEUE, Hermann: *Antiphons's erste und sechste Rede*, Hamburg 1910.
- GOETHE, Johann Wolfgang von: *Nachlese zu Aristoteles' Poetik*, In: Goethe Werke, Bd XIII, München 1981.
- GOETZ, Thomas: *Poetik des Nachrufs*, Böhlau, Wien-Köln-Weimar 2008.
- GRİMM, Jürgen: "Vom wahren Schrecken. Schockerlebnisse in der Mediengesellschaft", In: *Medienpraktisch* H 1/ Jg. 17, 1993.
- GRİMM, Jürgen: *Fernsehgewalt: Zuwendungsattraktivität - Erregungsverläufe - Sozialer Effekt*, Westdeutscher Verlag, 1999.
- HAFNER, Bernhard Jonas: *Darstellung Die Entwicklung des Darstellungsbegriffs von Leibniz bis Kant und sein Anfang in der antiken Mimesis und der mittelalterlichen Repraesentatio*, 1974 .
- HALLİWELL, Stephen: Appendix 5: Interpretations of Katharsis. In: Ders.: *Aristotle's Poetics: A Study of Philosophical Criticism*, London 1986.
- HAMBERGER, Peter: *Die rednerische Disposition (Korax-Gorgias-Antiphon)*, Friesrich Alexander Uniersität, Paderborn 1914.
- HOSE, Martin: Angst hab' ich, dass sie etwas Schlimmes plant." Über die produktive Rolle der Angst in der griechischen Tragödie, *Existenzangst und Mut zum Sein*, (Yay.) Gunter Wenz, Eugen Biser Stiftung, B 1, Göttingen 2014.
- HUG, Daniel: *Katharsis*, Turnshare, London 2004.
- JAUSS, Hans Robert: *Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik*, Suhrkamp, 1982.
- JOACHİM, Krüger: *Ästhetik der Antike*, Aufbau-Verlag, 1964.
- KİM, Eun-Ae: *Lessings Tragödientheorie im Licht der neueren Aristotelforschung*, Königshausen & Neumann, Würzburg 2002.

- KNOKE, Friedrich: *Über die Katharsis des Tragödie bei Aristoteles*, Kissing, Osnabrück 1908.
- KNOPS, Sylvia: "Aristoteles' Thesen zur Dichtkunst und zur bildenden Kunst", in *Antike und Gegenwart, Festschrift für Matthias Gatzemeier*, (Yay.) Jürgen Villers, Königshausen&Neumann GmbH, Würzburg, 2003.
- KOCK, Theodor: *Über den aristotelischen Begriff der Katharsis in der Tragödie und die Anwendung desselben auf den König Oedipus*, A.Rahnke, Elbing 1852.
- KOLLER, Michael: *Not kennt kein Gebot, Entstehung- Verbreitung- Bedeutung eines Rechtspruchwortes*, Recht und Kultur/ LIT, Berlin 2009.
- KOVACIĆ, Franjo; *Der Begriff der Physis bei Galen vor dem Hintergrund seiner Vorgänger- Philosophie* Der Antike-Band 12, Franz Steiner Verlag, 2001.
- LESSING, Gotthold Ephraim: *Hamburgischen Dramaturgie*, Hamburg 1769.
- LİPSIUS, Justus Hermann vd.: *Das attische Recht und Rechtsverfahren mit Benutzung des Attischen Processes*, O.R.Reisland 1915.
- MAIDMENT, K. J.: *Minor Attic Orators*, Harvard University Press, London 1960.
- MORENO, Jacob Levy: *Mental Catharsis ans the Psychodrama*, Beacon House Incorporated, 1944.
- : *Psychodrama and Gruppenpsychotherapie*, in: *Petzold, Ausgewählte Werke*, Bd. 1, 1946.
- MORENO, Zerka T: *Über Aristoteles, Breuer und Freud hinaus: Morenos Beitrag zum Konzept der Katharsis, Integrative Therapie*, in: *Petzold, Hippokrates*, Stuttgart 1982.
- NESTLE, Wilhelm: *Vom Mythos zum Logos- Die Selbstentfaltung des griechischen Denkens*, Alfred Koener Verlag 1998.
- ODIERNA, Simone: "Politik auf dem Theater", in: *Theater macht Politik: Forumtheater nach Augusto Boal; ein Werkstattbuch*, (Yay.) Simone Odierna, Fritz Letsch, AG Spak Bücher, Neu-Ulm 2006.
- OFENLOCH, E.: *Caecili Calactini Fragmenta*, Leipzig 1907.
- PİCHT, Georg; *Wahrheit, Vernunft, Verantwortung: Philosophische Studien*, Stuttgart 1969.
- PLATON: *Menexanos, Sämtliche Dialoge*, (Çev.) Otto Apelt, B.III, Edition Kramer, Koblenz 2013.
- REİCHENDER, Johann Georg: "Sigmund Freud und die kathartische Methode Josef Breuers", in: *Jahrbuch der Psychoanalyse*, Bd. 15 (1983).
- ROUDINESCO, Elisabeth und PLON, Michel: *Dictionnaire de la Psychanalyse/ Wörterbuch der Psychoanalyse*, Çev: Christoph Eissing-Christophersen, Springer, Wien 2004.
- SCHEIDWEILER, F: *Antiphon Rede über den Mord an Herodes*, Rhenische Museum 109, 1966.
- SCHLAFFNER, Heinz: *Poesie und Wissen*, Suhrkamp, 2005.
- SCHMAUS, Marion: *Psychosomatik*, Niemeyer, Tübingen 2009.
- SEİDENSTİCKER, Bernd: "Die Grenzen der Katharsis": *Grenze der Katharsis in den modernen Künsten- Transformation aristotelischen Modells seit Bernays, Nietzsche und Freud*, (Yay.) Martin Vöhler und Dirck Linck de Gruyter, Berlin 2009.
- SİCKENDİEK, Burkhard Meyer: *Affektpoetik*, Eine Kulturgeschichte Literarischer Emotionen, Königshausen & Neumann, Würzburg 2005.
- SİGG, Hermann: *Antiphons zweite Tetralogie und die Schuldfrage des Oedipus*, Stempfli, 1923.
- SİLBERSTEİN, Dr. Adolph: *Die Katharsis des Aristoteles*, Paul Rhode, Leipzig 1867.
- STAİGER, Emil; *Conrad Ferdinand Meyer "Die tote Liebe"*, Atlantis, 1943.
- STİSSER, Theodor: *Über die Katharsis in der Poetik des Aristoteles*, D. Soltau, 1884.
- THORAU, Henry: "Interview mit Augusto Boal", in: *Augusto Boal: Theater der Unterdrückten / Übungen und Spiele für Schauspieler und Nicht-Schauspieler*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1989.
- UEDİNG, Gert: *Klassische Rhetorik*, C.H.Beck, München 1996.
- VELTHAUS, Gerhard: *Bildung als ästhetische Erziehung*, Klinkhardt, Rieden 2002.
- VOLLMER, Gerhard: *Studien zum Beweis antiphonischer Reden*, (Dissertation) 1958.

- VÖHLER, Martin: *Katharsis im 19. Jahrhundert: Bernays, Nietzsche, Freud*, de Gruyter, 2015.
- WACKERNAGEL, Wilhelm: *Poetik, Rhetorik und Stilistik*, Academische Vorlesungen, (Yay.) Ludwig Sieber, Halle 183.
- WARSTAT, Matthias: "Katharsis heute: Gegenwartstheater und emotionaler Stil"; *Grenze der Katharsis in den modernen Künsten- Transformation aristotelischen Modells seit Bernays, Nietzsche und Freud*, (Yay.) Martin Vöhler und Dirck Linck de Gruyter, Berlin 2009.
- WIEGMANN, Hermann: *Die ästhetische Leidenschaft*, Olms, Georg 1987.
- WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, Ulrich von: *Aristoteles und Athen*, Cambridge University Press, Berlin 1893 (digitally printed version 2010).
- : *Die erste Rede des Antiphon*, Steiner 1887.
- : *Die sechste Rede des Antiphon*, Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1900.
- WINIGER, Bénédic: *Verantwortung, Reversibilität und Verschulden*, Mohr Siebeck, Tübingen 2013.
- WITTKOWSKI, Wolfgang: *Katharsis. Goethe, Aristoteles und der Streit der Philologen*, In: Gjb 1987.
- WOLF, Erik: *Griechisches Rechtsdenken*, 4.Kapitel (Antiphon der Sophist), V.Klostermann, Frankfurt am Main 1952.
- ZIMMERMANN, Bernhard (Yay.): *Handbuch der griechischen Literatur der Antike*, C.1, C.H.Beck.

<http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/ulbdsp/periodical/titleinfo/6134675>
http://empcom.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_empcom/Grimm_Publikationsliste.pdf
http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/lessing_dramaturgie01_1767?p=5
<http://www-personal.umich.edu/~bbushman/bbp01.pdf>
<http://www-personal.umich.edu/~bbushman/bbs99.pdf>
<https://archive.org/details/minoratticatorator01maiduoft>